

สังคายนาครั้งที่ ๑

กระทำที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างเขาเวภารบรรพตใกล้กรุงราชคฤห์ประเทศอินเดีย พระมหากัสสปเถระเป็นประธานและเป็นผู้สอบถาม พระอุบาลีเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางวินัย พระอานนท์เป็นผู้ตอบข้อซักถามทางธรรม มีพระอรหันต์ประชุมกัน ๕๐๐ รูป กระทำอยู่ ๗ เดือนจึงสำเร็จ ในการนี้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ สังคายนาครั้งนี้กระทำภายหลังที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงแล้วได้ ๓ เดือน ข้อปรารภในการสังคายนาคือ พระมหากัสสปปรารภถ้อยคำของภิกษุชื่อ สุภททะ ผู้บวชเมื่อแก่ เมื่อรู้ข่าวปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ภิกษุทั้งหลายร้องไห้เศร้าโศก สุภททะ ภิกษุก็ห้ามภิกษุเหล่านั้นมิให้เสียใจร้องไห้ เพราะต่อไปจะทำอะไรได้ตามใจแล้ว ไม่ต้องมีใครมาคอยชี้ว่านี่ผิด นี่ถูก นี่ควร นี่ไม่ควร ต่อไปอีก พระมหากัสสปสลดใจในถ้อยคำของสุภททะภิกษุจึงนำเรื่องเสนอที่ประชุมสงฆ์แล้วเสนอชวนให้ทำสังคายนาร้อยกรองจัดระเบียบพระธรรมวินัย ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบ

มีข้อสังเกตว่า ประวัติการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่ม ๗ จุลฉวรรค หน้า ๓๗๙-๔๒๓ อันแสดงว่าประวัติเรื่องนี้คงเพิ่มเข้ามาในวินัยปิฎก ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ นอกจากนี้ ในครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ แห่งการทำสังคายนานี้ ไม่มีคำกล่าวถึงปิฎกเลย ใช้คำว่าวินยวิสัยชา (ตอบเรื่องพระวินัย และธัมมวิสัยชา ตอบเรื่องพระธรรม) สำหรับครั้งที่ ๑ และใช้คำว่า ทสวัตถุปัจฉาวิสัยชา (ถามตอบเรื่องวัตถุ ๑๐) สำหรับครั้งที่ ๒ จึงน่าจะเห็นได้ว่าสังคายนาครั้งแรก และครั้งที่ ๒ ยังไม่ได้แยกเป็น ๓ ปิฎก แต่เรียกว่าธรรมวินัยรวมๆ ไป โดยรวบรวมสูตรต้นตอปิฎก กับอภิธัมมปิฎกอยู่ในคำว่าธรรม

แต่ในหนังสือชั้นอรรถกถา ซึ่งแต่งขึ้นอธิบายพระไตรปิฎกภายหลังพุทธปรินิพพานเกือบพันปี อธิบายเป็นเชิงว่า สุดแต่จะจัดประเภท **จะว่าพุทธวจนะมีหนึ่งก็ได้** คือมีความหลุดพ้น เป็นรสเหมือนทะเล แม้จะมีน้ำมากก็มีรสเดียวคือรสเค็ม **จะว่ามี ๒ ก็ได้** คือเป็นพระธรรมกับพระวินัย **จะว่าเป็น ๓ ก็ได้** คือพระไตรปิฎก อันแยกออกเป็นวินัยปิฎก สูตรต้นตอปิฎก และอภิธัมมปิฎก **จะว่าเป็น ๕ ก็ได้** โดยแบ่งออกเป็น ๕ นิกายหรือ ๕ หมวด คือ

๑. ทีฆนิกาย (หมวดยาว)
๒. มัชฌิมนิกาย (หมวดปานกลาง)
๓. สังยุตตนิกาย (หมวดประมวลเรื่องเป็นพวกๆ)
๔. อังคุตตรนิกาย (หมวดเรียงด้วยองค์ คือจัดข้อธรรมเป็นหมวด ๑ หมวด ๒ เป็นต้น)
๕. ขุททกนิกาย (หมวดเล็กน้อยหรือหมวดเบ็ดเตล็ด)

การจัดอย่างนี้ จัดตามหลักสุดตันตปิฎก แล้วเอาวินัยปิฎกและอภิธรรมปิฎกมาย่อรวมใน
ชุททกนิกาย คือหมวดเบ็ดเตล็ด นอกนั้นยังอธิบายถึงการแบ่งพระพุทธรูปจะเป็น ๙ ส่วน เป็น
๘๔,๐๐๐ ส่วน